

Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması ve Dünya Ticaretinde Kuralların Yeniden Düzenlenmesi Üzerine Bir Değerlendirme - Sinem Kocamaz

İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde, ABD uluslararası sistemi inşa edebilmek adına Batılı müttefikleriyle birlikte uluslararası örgütlerin de inşası sürecine başladı. Önceleri GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaretin Genel Anlaşması) 1995 tarihinden itibaren ise Dünya Ticaret Örgütü (*World Trade Organization-WTO*) (DTÖ), uluslararası ticaretin kurallarını küresel ölçekte düzenleyen kurumlar oldular. Bununla birlikte özellikle Doha Turu'ndan (2002) itibaren DTÖ'nün

uluslararası ticareti düzenleme konusunda gösterdiği başarısız performans, örgütün içerisinde giderek güçlenen Çin ve gelişmekte olan diğer ülkelerin kendi gruplarını oluşturup müzakere süreçlerinde kilitlenmelere neden olmaları, örgütün eski işlevselliğini kaybetmesini beraberinde getirdi. 2008 ekonomik krizinden sonra küreselleşme süreci giderek daha fazla eleştirilip DTÖ günden güne ivme kaybederken, bölgeselleşme süreci hız kazandı ve ülkeler ticaretlerini mega serbest ticaret anlaşmaları çerçevesinde düzenlemeye başladılar. Başkan Obama döneminde ABD, uluslararası ticaretteki dönüşüm sürecini iyi analiz etti. Başkan Obama, Trans-Pasifik Ortaklığı (*Trans-Pacific Partnership-TPP*) (TPO) ile Uzakdoğu Bölgesi ülkeleri, Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması (*The Transatlantic Trade and Investment Partnership-TTIP*)^[1] ile de Avrupa Birliği ile ticaretin kurallarını yeniden düzenleyerek ABD'nin ekonomik çıkarları adına önemli bir adım atmaya çalıştı. Aynı zamanda Obama dış politikasının önemli konu başlığı olan Asya-Pasifik bölgesi politikalarının başarısı ve Çin'in çevrelenmesi adına da sözü edilen kapsamlı ticaret anlaşmalarına önem verildi.

13 Şubat 2013 tarihinde ABD Başkanı Barack Obama ve AB Komisyon Başkanı José Manuel Barroso ile AB zirvesine başkanlık eden Herman Van Rompuy tarafından TTIP müzakerelerine başlandı. Dünya hizmet ticaretinin %40'ının ve dünya mal ticaretinin üçte birinin iki taraf arasında gerçekleştiği düşünüldüğünde TTIP'nin kapsamı daha kolay değerlendirilebilir.

TTIP Anlaşması sadece kar sağlayacak bir araç değil aynı zamanda kriz ve durgunluk döneminden kötü etkilenen AB-ABD yatırım ve ticaret hacmini arttırmayı hedefleyen önemli bir kaldıraç olarak düşünüldü. ABD ve AB arasındaki ticarete gümrük vergisi oranları, WTO düzenlemeleri çerçevesinde de yüksek [değildi](#). Bununla birlikte hazır giyim, tütün, balık ve deniz ürünleri gibi ürünlerde gümrük vergilerinin oranının düşürülmesinin önemli olduğu düşünülmüştür. Ancak gümrük vergilerindeki düşüşün, TTIP'nin en iddialı düzenlemesi olduğu söylenemez. Anlaşma, gümrük vergilerini indirmenin yanı sıra tarife-dışı engeller ile hizmet ticareti ve yatırımlar üzerinde yoğunlaştı. Bununla birlikte iki tarafın -ABD ve AB - bürokratik gereklilikler ve standartlarla ilgili düzenlemelerindeki farklılıkları daha aza indirmek ve otomobil, kimya, kozmetik, sağlık malzemeleri, bilişim teknolojileri, ilaç sanayi gibi standartların

farklılaştığı alanları uyumlaştırmak transatlantik ticaretteki ivmenin arttırılması adına önemli bulundu. Özellikle AB tarafında otomotiv sanayiindeki yüksek standartların TTIP sayesinde ABD tarafından daha kolay karşılanacak olması ya da genetiği ile oynanmış tarım ürünleri gibi AB kamuoyunda tartışma yaratan ürünlerin ticaretinin daha kolay gerçekleşebilecek olmasının ABD'nin AB'ye olan ihracatını arttıracığı düşünöldü.

Yabancı yatırım oranlarındaki artış, TTIP'den beklenen kazanımlar arasında oldu. Bankacılık sektörü ve finansal hizmetler alanındaki düzenlemelerin önemli bir gevşeklik ve esneklik getirmesi planlandı. Bu çerçevede TTIP anlaşmasının hayata geçmesinin kriz sonrası ABD'nin yapmış olduğu sıkı finansal düzenlemelerde bir gevşeme sağlamasını beraberinde getireceği ve taraflar arasında finansal hizmetlerle ilgili yatırımların artmasını sağlayacağı da düşünöldü. Enerji konusu da önemli bir başka başlıktı ki TTIP çerçevesinde AB'nin ABD'den yapacağı sıvı gaz ithalatı ve özellikle AB'nin Rusya'ya olan enerji bağımlılığı soruna bir alternatif oluşturacak olması önemliydi.

Tüm bu kazanımlar lobi gruplarının isteklerini yansıtmaları açısından da önem arz ediyordu. Avrupa Tarım Ürünleri Koruma Birliğı (*European Crop Protection Association-ECPA*) ve bu grubun ABD'deki kardeş kuruluşu Crop Life America grubu tarım müzakerelerindeki en etkin isimlerden olmuştur. Otomotiv Arzcuları Sanayi Birliğı (*European Association of Automotive Suppliers-CLEPA*), Avrupa İş Konseyi (*European Business Council-EBC*) yasal düzenlemeler konusunda baskı yapan gruplardır. Business Europe içerisinde Deutsche Bank, Telefonica, The City UK şirketleri, Avrupa Otomotiv Lobi Grubu (*European Automobile Manufacturers Association-ACEA*) bünyesinde Ford, BMW, Renault ve diğeri görölmektedir. Yine Avrupa Kimya Sanayi Konseyi (*The European Chemical Industry Council-CEFIC*) içerisinde BASF, Bayer ve Dow gibi şirketler ve ABD Sanayi Odası (*US Chamber of Commerce*) üyeleri olarak Apple, Blackberry, IBM ve Microsoft gibi büyük şirketler de TTIP Anlaşması'nın gerçekleşebilmesi adına önemli roller [üstlenmişlerdir](#). TTIP, çokuluslu şirketler ve lobi gruplarının desteğini kazanırken Avrupa kamuoyu, STK'lar ve çevre örgütleri anlaşmanın standartları gevşettiği, genetiği oynanmış ürünlerin ticaretine izin verdiği, işçi ve çevre standartlarını hiçe saydığı gerekçesiyle büyük protestolar düzenlemişlerdir.

Trump ve Korumacılık: TTIP Yerine Yeni Gümrük Vergileri

Uzun süren müzakere sürecinden Avrupa ülkelerinde gerçekleşen dev protestolardan, çokuluslu şirket lobi gruplarının TTIP'nin gerçekleşmesi için hükümetleri üzerinde yaptıkları baskılardan sonra TTIP, Donald Trump'ın iktidara gelmesiyle birlikte işlevini yitirdi. Başkan Trump, Transpasifik Anlaşması'nı olduğu gibi TTIP Anlaşması'nı da iptal etti. Trump, Obama politikalarının aksine bu anlaşmanın iş imkânlarını azaltacağına ve ABD ekonomisine zarar vereceğine inanmıştı. Bununla birlikte Trump, anlaşmaların ticarete adaleti zedelediğini dile getirmişti. Özellikle liberalizm karşıtı korumacı politikalar uygulamak konusunda ısrarcı olan Trump yönetiminin, gümrük vergilerini düşürmek bir yana AB'ye uyguladığı gümrük vergilerini, ve otomotiv sektöründe %35 alüminyum-çelik sektöründe uygulanan vergilerin % 25 yükselmesi, Batılı müttefikleri ile ABD'nin arasının açılmasına neden oldu.

Trump'ın TTIP'ye karşı mesafeli ve eleştirel duruşu çok taraflılık konusundaki bakış açısının da göstergesi niteliğindedir. Başkan, ticari partnerleri ile ekonomik ilişkilerini ikili anlaşmalar üzerinden düzenlenmeyi tercih etmiştir. Böylece genel kurallardan azade kendi çıkarlarını dayatabileceği bir sistem inşa etme arzusunda olmuştur. Ancak Çin ile rekabetin giderek arttığı bir dönemde Trump'ın izlediği yanlış politikalar, sadece transatlantik ilişkileri olumsuz etkilemekle kalmamış, Çin'in gerçekleştirdiği Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (*Regional Comprehensive Economic Partnership-RCEP*) (BKEO) ile Çin'i mega serbest ticaret anlaşmaları üzerinden düzenlenen ticarete bir adım öne çıkarmıştır. Sonuçta BKEO gibi anlaşmalar, dünya GSYH'nın %30'unu oluşturan dev ticari bloklar yaratan anlaşmalardır. ASEAN örgütü üyelerini de kapsayan bu anlaşma, Asya Pasifik Bölgesi'nde Çin hakimiyetini arttırırken AB-ABD'li şirketlerin serbest ticaret bölgesi dışında bırakılıp dezavantaj yaşamalarına neden oldu. Uluslararası ilişkilerde bölgeselleşmenin giderek daha fazla ön plana çıktığı bu dönemde TTIP Anlaşması'ndan çekilmek, küresel rekabette ABD'nin oyun kuruculuğu açısından önemli bir problem yaratmış oldu.

Amerika'nın Geri Dönüşü: TTIP'ye Dönüş Mümkün Mü?

Joe Biden'ın 2020 yılında ABD Başkanı seçilmesi, Trump döneminde oldukça zor bir sınavdan geçen transatlantik ilişkiler açısından bir umut oldu. AB, sadece güvenlik ve uluslararası yönetim değil aynı zamanda uluslararası ekonomide de Trump döneminde uğradığı zararı telafi edecek politikaların üretilmesi beklentisine girdi. TTIP Anlaşması'nın yeniden müzakere edilmesi fikrini de bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

Başkan Biden'ın Trump'ın politikalarının yarattığı zararı telafi edecek politikalar izlediği ve transatlantik ilişkilere hak ettiği değeri yeniden vermeye çalıştığı açıktır. Bununla birlikte Biden'ın elinde sihirli bir değnek olmadığını ve bazı sorunların sadece Trump yönetiminden bir miras olarak değil, aynı zamanda uluslararası sistemdeki dönüşüm, uluslararası ticarete değişen rekabet kuralları, yeni teknolojiler gibi değişen faktörlerin neticesi olduğunu unutmamak gerekir. Ayrıca, örneğin Biden'ın AB'ye karşı izlediği olumlu politikalarına rağmen alüminyum ve çelikteki vergi oranları hala Trump dönemindeki seviyede. Bununla birlikte DTÖ tarihinin en uzun meydan okumalarından biri olan Airbus/Boeing anlaşmazlığı da sürmekte. Bu örneklerden de görüldüğü gibi, ABD ve AB'nin gündemi TTIP'nin yeniden müzakere edilmesinden daha çok G-7 (11-13 Haziran 2021) zirvesinin içeriğinde gözlemlendiği gibi sektör odaklı konularda ikili işbirliği üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Öte yandan, Trump döneminde prestiji zedelenmiş olan DTÖ içerisinde yeniden rekabetçi ve adil ticareti sağlayıcı düzenlemeler yapmak da AB ve ABD'nin önceliklerindedir. Transatlantik blok için Çin ile rekabet edebilmenin yolu çok taraflılığın sağlam bir zeminde yeniden inşasından geçmekte. Haziran ayında gerçekleşen G-7 Zirvesi'nde, ekonomide dijitalleşme, yeşil ekonomi çerçevesinde Biden'ın Paris İklim Anlaşması'na dönmesi, iklim konusunda yapılacak işbirlikleri görüşülmüş, bu başlıklar ön plana çıkmıştır. Ekim 2021'de düzenlenecek Glasgow İklim Zirvesi'nin sanayide karbon salınımının aza indirilmesi ve DTÖ çerçevesinde çevre dostu teknolojiler ile ilgili düzenlemeler yapılmasının görüşülmesi konuşulmuştur. Bununla birlikte yeşil ekonomi çerçevesinde transatlantik ürün standartlarının belirlenmesi de önemli konu başlıkları arasında yer almıştır.

Tüm bu transatlantik üst düzey karşılıklı uzlaşuya rağmen, TTIP müzakerelerine geri dönülmesi önündeki önemli engellerden birisi de uluslararası kamuoyunun anlaşmaya karşı olumsuz tutumu. Müzakere süreçlerinin yeterince şeffaf bulunmaması, çevre ve işçi standartları gibi konularda anlaşmaya duyulan güvensizlik, yabancı yatırımlar ve sorunların halli mekanizmaları konusunda getirilen düzenlemelerden duyulan memnuniyetsizlik, STK'ların ve kamuoyunun TTIP'ye karşı duruşlarının devam etmesine neden olmakta.

Sonuç olarak burada bahsedilen mevcut koşullar, AB ve ABD'nin önüne iki seçenek çıkarmaktadır. Çin rekabeti ile baş edebilmek adına TTIP Anlaşması'na geri dönerek bölgeselleşmeyi öne çıkarmak bu seçeneklerdendir. Ancak uluslararası ticaretin koşulları ve rekabetin şiddeti TTIP Anlaşması'nın müzakere edildiği Obama döneminden çok farklıdır. Diğer taraftan uluslararası ticarete çok taraflılığın temeli olan DTÖ çerçevesinde yeni düzenlemeler getirerek, yeşil ve dijital ekonominin gereklilikleri çerçevesinde örgütü yeniden güçlendirmek diğer seçenektir. Eski işlevselliğini yitirmiş ve etkinliğini kaybetmiş küresel ve bölgesel işbirliği sisteminin revize edilmesi önemlidir. Bununla birlikte DTÖ'nün yeniden güçlendirilmesi seçeneğinde de Çin'in çok taraflı ticaretin gerekliliklerine uyum sağlamasını sağlamak bir sorunsal olarak devam edecektir. Bu çerçevede transatlantik ittifak, Çin ile gerçek anlamda rekabet etmek istiyorsa kısa zamanda uluslararası ticareti yeniden kendi lehine döndürecek ve yeniden dinamizmi sağlayacak bir alternatif yaratmak ve kendi sorunlarını çözerek işbirliğini güçlendirmek zorunda. Çin'in uluslararası ticarete yarattığı rekabet ne AB ne de ABD'nin daha fazla zaman kaybetme lüksünün olmadığını gösteriyor.

^[1] Yaygın kullanımı nedeniyle Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması için İngilizce kısaltması olan TTIP kullanılacaktır.

Sinem Ünaltdılar Kocamaz, Doç. Dr., Ege Üniversitesi

Sinem Ünaltdılar Kocamaz, Ege Üniversitesi öğretim üyesidir. 2002 yılında Ege Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun olmuştur. Aynı sene Ege Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır. 2005 yılında, yüksek lisans eğitimini "Çokuluslu Şirketlerin Uluslararası Aktörler Olarak Siyasi ve Ekonomik Rollerini" başlıklı tez çalışmasıyla tamamlamıştır. Doktorasını ise AB Çalışmaları alanında, 2011 yılında "Tony Blair Döneminde İngiltere'nin Transatlantik İlişkilerinin Avrupa Birliği Bütünleşme

Sürecine Etkisi" başlıklı doktora tez çalışmasıyla tamamlamıştır.

Bu yazıya atıf için: Sinem Ünaldılar Kocamaz, "Transatlantik Ticaret Ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması Ve Dünya Ticaretinde Kuralların Yeniden Düzenlenmesi Üzerine Bir Değerlendirme", *Panorama*, Çevrimiçi Yayın, 26 Ağustos 2021, <https://www.uikpanorama.com/blog/2021/08/26/transatlantik-ticaret-ve-yatirim-ortakligi-anlasmasi-ve-dunya-ticaretinde-kuralların-yeniden-duzenlenmesi-uzerine-bir-degerlendirme>

Telif@UIK*Panorama*. Bu yazının tüm çevrimiçi ve basılı telif hakları *Panorama* dergisine aittir. Yazıda yer verilen görüşler yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, *Panorama* Yayın Kurulunu, dergi editörlerini ve diğer yazarları bağlamaz.